

Η ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΔΙΚΗ ΣΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

I. ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ

Οι οδοί, μέσω των οποίων το Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ) καλείται να ασκήσει την αρμοδιότητα του επιλύει τις «δύσκολες», «καινοφανείς» ή «επείγουσες» υποθέσεις (ή συνδυασμό των ανωτέρω), είναι είτε η υποβολή αιτήματος από διάδικο σε ήδη εκκρεμή δίκη ενώπιον διοικητικού δικαστηρίου (δ.δ.) (άρθρο 1 παρ. 1 ν. 3900/2010) είτε η αποστολή προδικαστικού ερωτήματος από δ.δ. (παρ. 2 του ως άνω άρθρου), στο οποίο εκκρεμεί δίκη. Η αρμοδιότητα αυτή του ΣτΕ να επιληφθεί υπόθεσης, η οποία κατά τη συνήθη δικονομική πορεία των πραγμάτων δεν θα έφτανε ποτέ ενώπιόν του ή θα έφτανε μετά από πολλά χρόνια, «ενεργοποιείται» εφόσον τεκμηριωθεί ότι στην εν λόγω υπόθεση τίθεται ζήτημα γενικότερου ενδιαφέροντος που έχει συνέπειες για ευρύτερο κύκλο προσώπων. Ποιος τεκμηριώνει και έναντι ποίου;

Στην περίπτωση της παρ. 1, ο αιτών διάδικος οφείλει να επικαλεστεί και να προσκομίσει στοιχεία, με βάση τα οποία η τριμελής Επιτροπή του ΣτΕ θα προβεί σε αξιολογική κρίση «εκ των ενόντων», ότι πράγματι τίθεται ζήτημα με τα ανωτέρω χαρακτηριστικά. Δηλαδή, ζήτημα νομικό, αναγόμενο στο κύρος ή την ερμηνεία διάταξης ή πλέγματος διατάξεων, για τις οποίες φαίνεται να μην υπάρχει νομολογία ή η υπάρχουσα είναι, ενδεχομένως, παρωχημένη· ζήτημα, επίσης, ελέγχου συνταγματικότητας της διάταξης ή/και συμφωνίας της με το ενωσιακό δίκαιο ή το δίκαιο της ΕΣΔΑ. Προπάντων, όμως, το ζήτημα αυτό αφορά ευρύτερο κύκλο προσώπων, όπως τους φορολογούμενους εν γένει, τους συνταξιούχους, επαγγελματικές ομάδες, ή τους κατοίκους ενός ή περισσότερων όμορων δήμων. Το ποσοτικό στοιχείο είναι μάλλον ευχερώς διαπιστώσιμο από τον αιτούντα διάδικο, ο οποίος μπορεί να επικαλεστεί τον μεγάλο αριθμό των εκκρεμών υποθέσεων στα δ.δ., όπου τίθεται το ίδιο ζήτημα.

Ωστόσο, αν η κρίση της τριμελούς Επιτροπής γίνεται «εκ των ενόντων», η οδός του προδικαστικού ερωτήματος είναι, ίσως, πιο δύσβατη: Στην περίπτωση της παρ. 2, ακριβώς επειδή το δ.δ. είναι αρμόδιο καταρχήν επί της συγκεκριμένης διαφοράς, αναμένεται ότι έχει ασκήσει πράγματι την αρμοδιότητά του και έχει διαγνώσει

Μαίρη Σταματοπούλου
Σύμβουλος ΣτΕ

ότι η επίλυση του ζητήματος είναι αναγκαία για την έκδοση οριστικής απόφασης. Επομένως, θα πρέπει στην απόφασή του, όπου θα διατυπώνεται το ερώτημά του, i) να εκθέτει τους λόγους για τους οποίους το ζήτημα είναι «γενικού ενδιαφέροντος με συνέπειες για ευρύτερο κύκλο προσώπων», χωρίς αυτό να συναρτάται απαραιτήτως με τον αριθμό των ήδη εκκρεμών υποθέσεων· τούτο το τελευταίο αποτελεί μία «αποχρώσα» ένδειξη, άλλες ενδείξεις μπορεί να είναι ότι το ζήτημα έχει αποτελέσει αντικείμενο εκτενούς συζήτησης σε έγκυρους διαδικτυακούς τόπους, σε συνδυασμό ακόμα με πληθώρα ερωτημάτων που έχουν θέσει δημόσιοι φορείς (π.χ. Δήμαρχοι) προς τους κυβερνώντες¹, ii) να αναδεικνύει επαρκώς ότι το ζήτημα ανακύπτει πράγματι στην ενώπιόν του διαφορά, δηλαδή είναι κρίσιμο για την επίλυσή της, χωρίς να απαιτείται να λαμβάνει αιτιολογημένα θέση επ' αυτού, αν και κάτι τέτοιο είναι σκόπιμο προς το συμφέρον απονομής της δικαιοσύνης. Επομένως, εάν το προτιθέμενο να αποστείλει ερώτημα δ.δ. αρκестεί σε περιγραφή των ισχυρισμών των διαδίκων, χωρίς να προβεί το ίδιο σε αξιολόγησή τους υπό το πρίσμα της λυσιτέλειας του ερωτήματος, τότε το ΣτΕ θα απόσχει από την επίλυση του ζητήματος. Γιατί; Διότι, όπως λέει το ΣτΕ, «σε μία τέτοια περίπτωση, θα έπρεπε το ίδιο, ελλείψει σχετικής κρίσης του δ.δ., να εκφέρει πρωτογενώς την κρίση αυτή, υποκαθιστάμενο πλήρως στην θέση του ερωτώντος δικαστηρίου»².

Εξάλλου, η δυνατότητα που χορηγείται στους διαδίκους να απευθύνονται άμεσα στο ΣτΕ κατά την παρ. 1 προϋποθέτει ότι η υπόθεση ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΣΥΖΗΤΗΘΕΙ ενώπιον του δ.δ. Και τούτο, διότι η, μετά την συζήτηση της υπόθεσης και ενώ αυτή τελεί υπό διάσκεψη, υποβολή του αιτήματος «αντιστρατεύεται τους σκοπούς της πιλοτικής δίκης [επιτάχυνση της διαδικασίας, ενότητα νομολογίας, ασφάλεια δικαίου], εφόσον επιτείνει τόσο την καθυστέρηση των δικών στα δ.δ. όσο και την ανασφάλεια δικαίου. Μετά την συζήτηση της υπόθεσης υπάρχει η δυνατότητα του δ.δ. να απευθύνει στο ΣτΕ προδικαστικό ερώτημα. Επομένως, απορρίπτεται ως απαράδεκτο αίτημα διαδίκου για απευθείας εισαγωγή ενδίκου βοηθήματος ή μέσου, μετά την συζήτηση στο δ.δ. Εάν τούτο δεν είχε γίνει αντιληπτό από την τριμελή Επιτροπή, ελλείψει στοιχείων, και η υπόθεση εισαχθεί προς συζήτηση, αυτή κηρύσσεται άκυρη και το ΣτΕ διατάσσει την επιστροφή του φακέλου στο δ.δ. ώστε να ολοκληρωθεί η διάσκεψη»³. Πάντως, κατά τον επίτιμο Αντιπρόεδρο του Β' Τμήματος Φ. Αρναούτογλου, δεν μπορεί να αποκλειστεί η περίπτωση το ζήτημα να ανακύψει το πρώτον μετά την έκδοση τυχόν αναβλητικής απόφασης εκ μέρους του δ.δ.: οπότε, ο διάδικος παραδεκτώς θα υποβάλει το αίτημα εκ των υστέρων⁴.

Τόσο η πράξη της τριμελούς Επιτροπής που δέχεται το αίτημα του διαδίκου όσο και η πράξη του Προέδρου του ΣτΕ που εισάγει προς συζήτηση αποσταλέν προδικαστικό ερώτημα δημοσιεύονται σε δύο εφημερίδες των Αθηνών, προκειμένου να προσλάβουν την αναγκαία δημοσιότητα ώστε κάθε ενδιαφερόμενος, άλλος διάδικος σε εκκρεμή δίκη, –ο οποίος εμπίπτει στον κύκλο των προσώπων για τους οποίους η επίλυση του ζητήματος έχει συνέπειες– ασκώντας την ειδική παρέμβαση του άρθρου 1, να διατυπώσει όσα επιχειρήματα μπορεί να εισφέρει για το εν λόγω ζήτημα. Όπως έχει νομολογηθεί, ο θεσμός της πιλοτικής δίκης καθιερώθηκε με στόχευση «κατ' εξοχήν

¹ ΣτΕ 666/2021 Ολ., σκ. 18, προδικαστικό ερώτημα του ΔΕφ. Πειραιώς, στο πλαίσιο αιτήσεως ακυρώσεως σχετική με την χαρακτηρισθείσα ως μη έχουσα δασικό χαρακτήρα έκταση, που συγκροτεί τον Μητροπολιτικό Πόλο Ελληνικού-Αγίου Κοσμά.

² ΣτΕ 666/2021 Ολ., σκ. 6

³ ΣτΕ 797/2021 Ολ., σκ. 4.

⁴ Φ. Αρναούτογλου, Η «πρότυπη» ή «πιλοτική» δίκη ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, 2012, σελ. 38.

όχι στην κρίση από το ανώτατο δικαστήριο του συγκεκριμένου ενδίκου βοηθήματος ή μέσου, αλλά, εξ αφορμής τούτου, στην σύντομη επίλυση του γενικότερου ενδιαφέροντος ζητήματος που η Επιτροπή επισήμανε»· τούτο δε ισχύει ακόμη κι αν τα επιχειρήματα της ειδικής παρέμβασης αφίστανται των πραγματικών δεδομένων της εισαχθείσας ενώπιον του ΣτΕ υπόθεσης, τα οποία, άλλωστε, οι παρεμβαίνοντες αγνοούν⁵. Διευκρινίζεται, ωστόσο, ότι η επ' ευκαιρία άσκησης της ειδικής παρέμβασης προβολή ζητήματος, άσχετου προς εκείνα που αναφέρει η Επιτροπή στην πράξη της, θα αντιστρατευόταν τον σκοπό εισαγωγής της υπόθεσης σε πιλοτική δίκη, η οποία, πριν απ' όλα, αποσκοπεί στην σύντομη επίλυση των ζητημάτων αυτών⁶, δεδομένης της αναστολής προόδου όλων των εκκρεμών δικών στα δ.δ. όπου τίθεται το/α ίδιο/α ζήτημα/τα.

1. ΠΩΣ ΔΙΚΑΖΕΙ ΤΟ ΣΤΕ

Παράγραφος 1: Εφόσον κατά τον χρόνο συζήτησης ενώπιον του Δικαστηρίου το ζήτημα εξακολουθεί να είναι υπαρκτό, είτε θα επιλυθεί και, ακολούθως, θα παραπεμφθεί η υπόθεση προς περαιτέρω κρίση στο δ.δ., είτε το Δικαστήριο θα προχωρήσει σε επίλυση της όλης διαφοράς, ακυρωτικής ή ουσιαστικής. Στην περίπτωση της ακυρωτικής διαφοράς δικαιοδοτεί επί αντικειμένου με το οποίο είναι απολύτως εξοικειωμένο, στην περίπτωση, όμως, της διαφοράς ουσίας, θα έλεγε κανείς ότι κινείται εν πολλοίς επί αγνώστου εδάφους. Όπως προκύπτει από τα δεδομένα που έχουμε υπόψη μας, το ΣτΕ εκδικάζει την προσφυγή ή την αγωγή στο σύνολό τους, στο μέτρο που το αντίστοιχο ένδικο βοήθημα θέτει λόγο/ους που εξαντλούνται στην επίλυση του/ων ζητήματος/των και δεν συντρέχει λόγος παραπομπής στο δ.δ.· με άλλα λόγια, το πραγματικό της υπόθεσης δεν απαιτείται να εκκαθαριστεί, όπως λέμε στην αίτηση αναιρέσεως. Όσον αφορά την παράγραφο 2, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, το ΣτΕ επιλύει και παραπέμπει, καθώς το αποσταλέν ερώτημα συνδέεται με συγκεκριμένη πτυχή της υπόθεσης.

2. Η ΔΕΣΜΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ

Όπως ρητώς μνημονεύεται στις διατάξεις του άρθρου 1, η απόφαση του ΣτΕ της παρ. 1 «*δεσμεύει τους διαδίκους της ενώπιόν του δίκης, στους οποίους περιλαμβάνονται και οι παρεμβάντες*», η δε απόφαση της παρ. 2 «*είναι υποχρεωτική για το δικαστήριο που υπέβαλε το ερώτημα και δεσμεύει*

⁵ ΣτΕ 2407/2014 Β' 7μ., σκ. 28 (με μειοψ.). Επρόκειτο για περίπτωση προσφυγής που είχαν ασκήσει εταιρείες παραγωγής και πώλησης ηλεκτρικής ενέργειας μέσω φωτοβολταϊκών, στις οποίες επιβλήθηκε η έκτακτη ειδική εισφορά αλληλεγγύης (άρθρο 1 παρ. 1 2 του ν. 4093/12) με παρακράτηση στο τίμημα πώλησης. Στη δίκη, όπου τέθηκε το ζήτημα της δικαιοδοσίας των δ.δ. και η συμφωνία της διάταξης με το Σύνταγμα, την ΕΣΔΑ και το ενωσιακό δίκαιο, είχαν ασκήσει, μεταξύ άλλων, ειδική παρέμβαση αγρότες-παραγωγοί ηλεκτρικής ενέργειας, οι οποίοι προέβησαν ότι συνιστούν κατηγορία με χαρακτηριστικά τέτοια που θα δικαιολογούσε και τη δική τους απαλλαγή, όπως άλλων κατηγοριών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, από την επιβολή της επίδικης εισφοράς (πρβλ. ΣτΕ 2620/2021 Ολ., σκ. 10, απαράδεκτη η παρέμβαση διότι δεν πρόκειται για το ίδιο νομικό ζήτημα).

⁶ ΣτΕ 2407/2014, σκ. 5. Στην προηγούμενη υπόθεση –η οποία είχε εισαχθεί στο Δικαστήριο κατόπιν πράξης της τριμελούς Επιτροπής–, κατά την προτεραιότητα της συζήτησης, ο δικηγόρος μίας από τις ειδικώς παρεμβαίνουσες δήλωσε ότι δεν πρόκειται να καταθέσει γραμμάτιο προκαταβολής εισφορών του άρθ. 61 του Κώδικα Δικηγόρων, προκειμένου το Δικαστήριο να προβεί σε «κήρυξη αντισυνταγματικότητας του άρθρου 61 παρ. 4 του ν. 4194/2013 [Κώδικας Δικηγόρων, άρθρο περί προκαταβολής εισφορών-κρατήσεων]» ενόψει και της απόφασης 33/1995 του ΑΕΔ. Το Δικαστήριο χαρακτήρισε το ζήτημα αυτό «άσχετο» προς εκείνα στα οποία αναφερόταν η πράξη της τριμελούς Επιτροπής.

τους παρεμβάντες ενώπιόν του». Οι δύο ρυθμίσεις δεν έχουν ουσιαστική διαφορά⁷, καθώς και στην περίπτωση που το ΣτΕ απάντησε μόνον στο ερώτημα που του απεστάλη και, στη συνέχεια, παρέπεμψε την υπόθεση στο δ.δ., εφόσον η απόφαση του ΣτΕ είναι υποχρεωτική για αυτό, δεσμεύει κατ' ανάγκη τους διαδίκους της ενώπιόν του δίκης, οι οποίοι συμπίπτουν με εκείνους της δίκης ενώπιον του ΣτΕ. Κατά τα λοιπά, ως προς τους μη καταστάτες διαδίκους, «η σχετική απόφαση, έχοντας εκδοθεί με τον τρόπο και στον χρόνο που προβλέπεται, συμβάλλει στην επιδιωκόμενη ασφάλεια δικαίου όχι επεκτείνοντας την δικονομική της δεσμευτικότητα στις όμοιες εν γένει περιπτώσεις, αλλά συνιστώντας γι' αυτές, ως προς το γενικότερο ζήτημα που επιλύθηκε, επίκαιρη νομολογία του ανωτάτου δικαστηρίου, που έχει μάλιστα εκδοθεί με ειδική προς τούτο διαδικασία»⁸.

Ο νομοθέτης, τέλος, αποβλέποντας στη διασφάλιση της οριστικής επίλυσης του ζητήματος γενικότερου ενδιαφέροντος και τη μη επάνοδο του ΣτΕ στα κριθέντα με την απόφασή του, απέκλεισε ρητώς τη δυνατότητα άσκησης ανακοπής και τριτανακοπής κατά της «πilotικής» απόφασης από εκείνους που θα μπορούσαν να ασκήσουν την ειδική παρέμβαση και δεν το έκαναν. Το Δικαστήριο προχώρησε περισσότερο και, όπως έκρινε το 2019⁹, «για την ταυτότητα του νομικού λόγου, ο αποκλεισμός αυτός ισχύει, πολλώ μάλλον, και για όσους δεν επιτρεπόταν η άσκηση παρεμβάσεως. Τούτο, διότι αυτοί δεν είχαν εγκαίρως ενδιαφερθεί να ασκήσουν το τυχόν δικαίωμά τους εγείροντας σχετική δίκη ενώπιον του αρμοδίου δικαστηρίου, με συνέπεια να δεσμεύονται πλήρως από τα “πilotικώς” κριθέντα στην ειδική αυτή δίκη και να μην δύνανται να εγείρουν εκ νέου το αυτό ζήτημα στο ΣτΕ, ασκώντας το ένδικο μέσο της ανακοπής ή τριτανακοπής κατά της “πilotικής” αποφάσεως».

II. ΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ¹⁰

Αναζητώντας αριθμητικά δεδομένα από το Πληροφοριακό Σύστημα του ΣτΕ, διαπιστώνουμε τα εξής: Από την εισαγωγή του θεσμού της pilotικής δίκης έως σήμερα [αρχές Δεκεμβρίου 2022] έχουν κατατεθεί 297 αιτήματα και έχουν αποσταλεί 60 προδικαστικά ερωτήματα. 124 αιτήματα απευθείας εισαγωγής έγιναν δεκτά από την τριμελή Επιτροπή, διεξήχθησαν δε αντίστοιχες δίκες είτε ενώπιον της Ολομέλειας είτε ενώπιον της αυξημένης (7μελούς) σύνθεσης των Τμημάτων σχεδόν ισομερώς, ενώ τα προδικαστικά ερωτήματα δικάσθηκαν κυρίως από τα Τμήματα (με απλή και αυξημένη σύνθεση).

Εξάλλου, ως προς το μέγα ζητούμενο του θεσμικού εγχειρήματος, την ταχύτητα επίλυσης, υπολογίσαμε τον χρόνο: 1) Από την ημερομηνία υποβολής του αιτήματος για απευθείας εισαγωγή έως την ημερομηνία δημοσίευσης της pilotικής απόφασης. Ο μέσος όρος (μ.ό) για την Ολομέλεια είναι 20 μήνες, με min τους 4 μήνες και max τα 3½ περίπου έτη. Για τα Τμήματα, ο μ.ό. είναι οι 15 μήνες, με min τους 3 μήνες και max τους 30 μήνες, 2) από την ημερομηνία περιέλευσης του προδικαστικού ερωτήματος στο ΣτΕ έως την ημερομηνία δημοσίευσης της pilotικής απόφασης, ο μ.ό για την Ολομέλεια είναι 16 μήνες, με min τους 4 μήνες και max τους 25, ενώ για τα Τμήματα ο μ.ό. είναι 10 μήνες, με min τους 2 μήνες και max τους 25.

⁷ Φ. Αρναούτογλου, Η “πρότυπη” ή “πilotική” δίκη, ό.π. σελ. 210.

⁸ ΣτΕ 798/2021 Ολ., σκ. 12

⁹ ΣτΕ 815/2019 Ολ., σκ. 9 (με μειοψ.)

¹⁰ Στην επεξεργασία των αριθμητικών δεδομένων συνέδραμαν οι συνάδελφοι (Δόκιμοι) Εισηγητές του ΣτΕ Αντώνης Γιαννούκος και Χρυσή Παπανικολάου. Θερμές ευχαριστίες και από τη θέση αυτή.

III. ΚΑΙΡΟΣ ΓΙΑ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΜΕΤΑ ΛΟΓΟΥ ΓΝΩΣΕΩΣ

Η εισαγωγή της πιλοτικής δίκης στο ΣτΕ συνέπεσε με την έλευση του κυκεώνα της οικονομικής κρίσης. Το Δικαστήριο κλήθηκε να επιλύσει υποθέσεις μείζονος ενδιαφέροντος, τόσο διότι επί-θεντο ζητήματα συνταγματικότητας, όσο και διότι επρόκειτο για καινοφανή ζητήματα ερμηνείας πολλαπλών διατάξεων σε νεοπαγή νομοθετήματα. Σταχυολογώ: Συνταγματικότητα αναλογικού παραβόλου σε εκκρεμείς φορολογικές δίκες, έκτακτο ειδικό τέλος ηλεκτροδοτούμενων επιφανειών, εισφορά αλληλεγγύης, επιβολή ΕΝΦΙΑ στις Ιερές Μονές, μειώσεις συντάξεων, περικοπές αποδοχών και μισθολόγια μελών ΔΕΠ ΑΕΙ και ιατρών ΕΣΥ, αποζημιωτική ευθύνη του Δημοσίου, νέο καθεστώς συμβάσεων εργασίας ιδιωτικών εκπαιδευτικών· ζητήματα ερμηνείας διατάξεων όσον αφορά τις ελάχιστες προδιαγραφές υγείας και ασφάλειας εργαζομένων σε οθόνες οπτικής απεικόνισης, έννοια διατάξεων ΤΕΒΕ για ασφαλιστική αναπηρία, έννοια διατάξεων σχετικά με τη δυνατότητα εκτέλεσης απόφασης επιστροφής στη χώρα του αλλοδαπού αιτούμενου παροχής διεθνούς προστασίας λόγω μη τήρησης εκ μέρους του των προβλεπόμενων υποχρεώσεων, περαίωση χρήσεων κατόπιν φορολογικού πιστοποιητικού από ιδιώτη ελεγκτή κ.λπ.

Η επίκαιρη επίλυση ζητημάτων γενικότερου ενδιαφέροντος από ένα δικαστήριο, το ανώτατο, στο πλαίσιο του διάχυτου, παρεμπόδιτου και συγκεκριμένου ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων, όπως αυτός κατοχυρώνεται στα άρθρα 93 παρ. 4 και 87 παρ. 2 του Συντάγματος, προσδίδει σαφώς ένα περαιτέρω στοιχείο συγκεντρωτισμού, πέραν των ρυθμίσεων περί ΑΕΔ και περί υποχρεωτικής παραπομπής στην οικεία Ολομέλεια, όταν διάταξη τυπικού νόμου κρίνεται αντισυνταγματική από Τμήμα των ανώτατων δικαστηρίων. Το εργαλείο της πιλοτικής δίκης, υπό αμφότερες τις εκφάνσεις του, λειτουργεί κατ' αρχάς εξισοροπητικά, θεραπεύοντας τις όποιες καθυστερήσεις, σύμφυτες και μη προς τη λειτουργία της δικαιοσύνης· περαιτέρω, λειτουργεί διορθωτικά ως προς τα φίλτρα της έφεσης και της αναίρεσης, δεδομένου ότι ζητήματα γενικότερου ενδιαφέροντος για ευρύτερο κύκλο προσώπων, τιθέμενα σε υποθέσεις που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις παραδεκτού του άρθρου 12 του ν. 3900, ενδέχεται να μην επιλύονταν ποτέ. Εν κατακλείδι, μέσω της πιλοτικής δίκης αναδεικνύεται και ενισχύεται ο ενοποιητικός της νομολογίας ρόλος των ανωτάτων δικαστηρίων, τα οποία αναμένεται να χαράσσουν με ταχύτητα τις κατευθυντήριες γραμμές επί των οποίων θα βασίζεται η νομολογία των κατώτερων δικαστηρίων.

Όσον αφορά το Συμβούλιο της Επικρατείας, η εφαρμογή της διαδικασίας της πιλοτικής δίκης έχει αποφέρει απτά αποτελέσματα: Οι χρόνοι επίλυσης είναι σχετικά ταχείς· σαφώς μπορούν να βελτιωθούν, λαμβανομένου υπόψη ότι ήδη έχει σωρευτεί ένας αξιοσημείωτος ερμηνευτικός πλούτος, σε υποθέσεις δύσκολες και απαιτητικές. Τέλος, όσον αφορά τα προδικαστικά ερωτήματα, τα οποία, μέχρι σήμερα, εισάγονται σε κλίμακα 1 προς 5 έναντι των αιτημάτων των διαδίκων, θα ήταν ευχής έργο οι συνάδελφοι διοικητικοί δικαστές να επιδείξουν εύτολμη περίσκεψη και να αποστέλλουν συχνότερα και όπου χρειάζεται, προδικαστικά ερωτήματα, επιδιώκοντας την εμπέδωση διαλόγου με το Συμβούλιο της Επικρατείας.

IV. ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

1. Αρναούτογλου Φ., *Η «πρότυπη» ή «πιλοτική» δίκη ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας*, 2012.
2. Κονιδιτσιώτου-Κόλλια Κ., *Η πιλοτική δίκη και η αξιοποίησή της σε υποθέσεις κοινωνικής ασφάλισης*, ΔτΚΑ 1/2020.
3. Πικραμένος Μ., «Το Συμβούλιο της Επικρατείας μετά τον ν. 3900/2010. Ερμηνευτικά ζητήματα του νόμου και νέοι προσανατολισμοί του Δικαστηρίου», στον τόμο Χ. Χρυσανθάκη (επιμ.), *Συμβούλιο της Επικρατείας, Εφαρμογές Διοικητικού Ουσιαστικού και Δικονομικού Δικαίου*, 2012. □